

DET GAMLE REGIME OG IMPERIET

FRANKRIG 1750-1802

Pernille Røge:

Economistes and the Reinvention of Empire: France in the Americas and Africa, c. 1750-1802,

Cambridge University Press, 2019.

Franskmændene gjorde i 1789 den største indsats noget folk nogensinde har gjort for – så at sige – at flække deres skæbne i to; for fremover afgrundsdybt at adskille dét, der har været, fra dét, der skulle være. De gjorde derfor, hvad de kunne for ikke at genbruge noget som helst fra fortiden i deres nuværende situation: de lagde alle mulige bånd på sig selv for ikke at blive som deres forfædre, de udelod intet i forsøget på at blive umulige at genkende. Jeg har altid ment, at de var mindre succesfulde i dette end man almindeligvis har troet i udlandet, og end man har ment herhjemme. Jeg har været af den overbevisning, at de har bibeholdt størstedelen af det gamle regimes overbevisninger, vaner, og endda de idéer ved hvis hjælp de har udført den revolution, som destruerede det gamle regime.¹

Alexis de Tocquevilles observation er fra 1856. Men det var først for alvor med François Furets *Penser la Révolution française* (1978), at Tocquevilles kontinuitetstese slog igennem. Indtil da havde historikere i langt højere grad analyseret Den Franske Revolution som et brud med fortiden, og som åbningen af en ny epoke med et nyt politisk system og nye sociale relationer. Dette var en beskrivelse, som lå i tråd med de franske revolutionæres egen propaganda og selvopfattelse. "Alt omkring os må forandres, for alt omkring os er uretfærdigt," som Saint-Just formulerede det fra Nationalkonventets talerstol den 14. nivôse, år IV (25. april 1794); "foragt intet, men imitér intet af dét, som er gået forud for os."² Dette var imidlertid mere skin end realitet, argumenterede Furet i forlængelse af Tocqueville. Under overfladen og den revolutionære selvforståelse gemmer sig den langsomme, dybe histories kontinuitet. Reformer og sociale forandringer, der tilsyneladende blev sat i gang under revolutionen, var i virkeligheden blot forlængelse af reformer og forandringer sat i gang under det gamle regime. I sine senere skrifter gik Furet endda så vidt som at se revolutionen som overstået i sommeren 1789, og alt derefter som en slags 'udskridning' fra de reformistiske skinner, som det gamle regime ellers havde placeret Frankrig på.

---

1 Tocqueville: *L'Ancien Régime et la Révolution*, s. i-ii; min oversættelse.

2 Saint-Just: *Œuvre complètes*, s. 209, min oversættelse.

I dag er det de færreste historikere, der vil gå så langt som Furet, og historikere har i store træk forladt den såkaldte revisionisme og dens udskridningste-se. Men spørgsmål om kontinuitet og diskontinuitet mellem det gamle regime og revolution (og revolutionen og imperiet osv.) er stadig centrale for historikere. I hvor høj grad afspejler revolutionen mere fundamentale forandringer i datidens Frankrig, Europa og verden? Og i hvor høj grad er revolutionen en begivenhed, der igangsatte de fundamentale forandringer i europæisk og kolonial politik og sociale strukturer, som i høj grad kan sige at udgøre fundamentet for den moderne verden? Det er spørgsmål, der også handler om 'hurtig' (begivenhed) og 'langsom' (longue durée) historie såvel som forholdet mellem kontingens og nødvendighed.

I *Economistes and the Reinvention of Empire* tager Pernille Røge spørgsmålet om kontinuitet og diskontinuitet op til genovervejelse, denne gang i henhold til det franske imperium og franske imperiale politikker og reformer. Historikere har længe analyseret det franske imperiums længere historie som værende kendetegnet ved fundamental diskontinuitet. Før revolutionen: det gamle regimes imperium (eller Første Koloniale Imperium), baseret på trekantshandlen og med de caribiske øer som det økonomiske maskinrum; efter revolutionen: det liberale imperium (eller Andet Koloniale Imperium), baseret ikke på direkte slaveri men på mere gennemgribende kolonisering, krigsførelse og handel og ideologisk koblet til fantasien om en *mission civilisatrice*. Hvor det første imperium i høj grad hvilede – ofte af nødvendighed – på en kolonial politik om 'imperium uden territorie', var det andet imperium baseret på gennemgribende territorial kontrol med dertilhørende politisk administrativt apparat og afhængighed af lokal produktion for opretholdelsen af kolonial dominans. I den gængse fortælling slutter den første koloniale periode i løbet af revolutionen, hvor Frankrig var ude af stand til at forsvare størstedelen af sine kolonier, og hvor Haiti (Saint-Domingue), datidens suverænt førende producent af sukker, opnåede selvstændighed. Den anden fase indledtes så småt med erobringen af Algeriet i 1830, om end det først var fra midten af 1850'erne med erobringerne af Senegal, Ny Kaledonien og Indokina, at det nye koloniale projekt for alvor begyndte at tage fat. I den gængse fortælling er det således 'nulstillingen' med revolutionskrigene, der tvang franske politikere, administratorer og intellektuelle til at gentænke det franske koloniale projekt.

I sin bog påviser Pernille Røge imidlertid, at fundamentet for det andet koloniale imperium i store træk blev lagt allerede under det første – mere præcist i perioden fra 1750 til 1802. Som i meget nyere 1700-tals historiografi ser Røge Syvårskrigen (1756-63) som et afgørende vendepunkt. Krigen blev i høj grad ud-kæmpet i og om koloniale besiddelser, og endte for Frankrig i en tvunget reorganisering af imperiet. Frankrig tabte i det store hele krigen, og spørgsmålet blev, hvilke kolonier man skulle satse på at beholde i fredsforhandlingerne, og hvilke man måtte opgive. Røge rekonstruerer disse debatter glimrende og viser, hvorfor og hvordan Étienne François, duc de Choiseul valgte at ofre Canada og territorier

i Vestafrika til fordel for at satse på Caribien samt stationer som Gorée, en vigtig ø og handelsstation ud for Senegals kyst (i dag en del af Dakar), der garanterede den fortsatte import af slavegjort arbejdskraft til plantagerne i Caribien. Dette var med andre ord en 'ingen-territorie' eller i det mindste 'minimumsterritorie'-politik, hvor man opgav større administrativt tunge og ressourcekrævende territorier til fordel for små produktive eller strategisk vigtige enheder. Der lå flere overvejelser til grund for en sådan politik, men de to vigtigste var at forsøge at holde administrative og militære udgifter til et minimum uden at opgive de mest profitable aspekter af kolonialvarehandlen, og at kolonisterne viste skræmmende tendenser i retning af relativ eller absolut selvstændighed, hvorfor det var nødvendigt at fastholde dem i et afhængighedsforhold til imperiet. Rationalet var, at hvis kolonierne blev for selvforsynende ved egenproduktion og øget samhandel i Amerika ville de også blive mere selvstændige (hvilket i øvrigt viste sig at holde stik). Bagsiden af denne politik var de lange og dyre forsyningslinjer til kolonier, hvor alt fra fødevarer til arbejdskraft og byggematerialer måtte importeres.

Svaret på den imperiale krise og de til stadighed dyrere krige blev altså en intensivering og et mere rendyrket fokus på produktion af kolonivarer – særligt sukker, men også kaffe, kakao og indigo – i Caribien, hvilket også afspejles i en eksplosiv stigning i importen af slavegjorte op til den Haitianske Revolutions udbrud i 1791. Men, som Røge påviser, var der "a clamour of voices within the French ministries" (s. 25), som havde alternative forslag til fransk kolonipolitik.

Bogen fokuserer på det mest interessante og det mest udviklede bud på et alternativ fremsat af de såkaldte 'économistes' eller 'fysiokrater' – en løst sammensat gruppe af intellektuelle og indflydelsesrige administratorer, som Røge præcist beskriver som værende "at the radical end of the Ancien Régime reformist spectrum" (s. 3). Gruppen forbindes særligt med hoflæge og forfatter til flere vigtige artikler i *Encyklopædien*, François Quesnay (1694-1774) og den politiske økonom Victor Riqueti de Mirabeau (den ældre, 1715-1789). Men det 'økonomistiske' program blev ikke udtænkt af en enkelt tænker. Det opstod i stedet, som Røge også viser, i et sammenspil mellem en række interessante figurer, som læste og kommenterede hinandens værker, trak på deres erfaringer i diverse embeder, korresponderede og i det hele taget var en aktiv del af fransk politisk og intellektuelt liv i anden halvdel af 1700-tallet. Disse inkluderer Anne Robert Jacques Turgot, finansminister 1774-6 og manden bag det spektakulært mislykkede forsøg på at deregulere kornpriserne; Mirabeaus bror, Jean-Antoine Riqueti de Mirabeau, guvernør på Guadeloupe; Le Mercier de la Rivière, intendant på de caribiske Îles du Vent, rådgiver og politisk økonom; Dupont de Nemours, redaktør af det indflydelsesrige fysiokratiske tidsskrift *Éphémérides du citoyen* og senere en vægtig politisk økonom i sin egen ret, som var særligt indflydelsesrig i Revolutionsperioden og efterfølgende. Der er også direkte overlap mellem denne gruppe og det i 1788-stiftede abolitionistiske selskab, *Société des amis des noirs*, hvis pro-

gram blev formuleret særligt af Dupont de Nemours, Marquis de Condorcet (følger og beundrer af Turgot) og Mirabeaus søn Mirabeau (den yngre).

De fysiokratiske program bestod af en række punkter, som alle i en eller anden grad stammede fra deres overbevisning om, at al værdi stammer fra landbrugsproduktion, og at samfundet derfor har en naturlig orden og bør ordnes rationelt herefter. Dette inkluderede en forsimpning af skattesystemet, således at der kun skulle være en enkelt skat (på nettoproduktet af landbrugsproduktion), frihandel, ingen prisregulering, meritokratisk og professionel administration, og et ensartet lovsystem (i modsætning til Frankrigs daværende utal af privilegier og særlove). Fysiokraterne promoverede dette program under den provokerende formulering *déspotisme légal*. Det vil sige: et teknokratisk system under en oplyst monarks herredømme, som dog skulle være underlagt at regere lovmæssigt (og ikke arbitrært) og i henhold til naturens orden. I dette system var det ikke aristokratiet (som hos Montesquieu), et parlament eller bredere politisk deltagelse (som hos de senere franske revolutionære), der skulle garantere en god politisk orden for det fælles bedste. Derimod var det gennem videnskab, rådgivning og meritokrati, at menneskene vil blive bragt lykke ved at leve i henhold til de sociale og økonomiske loves naturlige orden.

Den førende fysiokratiske figur François Quesnay havde så godt som intet at sige om hverken koloni, imperium eller slaveri. Det havde mange andre fysiokrater til gengæld, og det er disse figurer, de debatter, de deltog i, den administrative erfaring de trak på, og de effekter deres teorier og policy-forslag havde på fransk kolonipolitik, særligt i Revolutionstiden og efterfølgende, Røges bog fokuserer på. Som hun selv formulerer det, er bogens formål at fremskrive den bredere kontekst for revolutionens kolonipolitik samt at skærpe vores forståelse for de dynamikker, som drev reformer af kolonipolitikken i perioden fra 1750-1802.

På forskellige tidspunkter og i forskellige kontekster argumenterede den løst sammensatte gruppe af fysiokraterne for følgende koloni-politik: For det første argumenterede de for øget frihandel og afskaffelsen af det såkaldte *éclusif*, der forbød kolonierne at handle med andre end franske handelshuse. For det andet argumenterede de for at gøre kolonierne til franske provinser og derved underlægge dem samme lov- og regelsæt, som var gældende i Frankrig (samt standardisere dette i metropolen). Dette ville have vidtrækkende konsekvenser, heriblandt særligt afskaffelsen af slaveri. For det tredje argumenterede de for at påbegynde produktion af koloniale afgrøder i Afrika. Jorden og klimaet var eftersigende fint, det ville være væsentligt billigere og mere sikkert end at garantere de lange forsyningskæder til Caribien, og det ville ifølge fysiokraterne være muligt at basere produktionen på lokal ikke-slavegjort arbejdskraft. For det fjerde ville dette være en civiliserings-proces, som ville civilisere de lokale og udbrede civilisationen globalt. Som Røge pointerer, og som er en tilbagevendende pointe i bogen, var det Mirabeau, der introducerede begrebet 'civilisation' – med hvilket han forstod en perfektionering af sociale relationer og materielle vilkår. Dette begreb blev ta-

get i brug af andre fysiokrater i deres argumentation for en mere ekspansiv kolonisering af Afrika, og dannede fundamentet for den *'mission civilisatrice'*, der blev den afgørende ideologiske legitimering af koloniseringsbølgen i anden halvdel af 1800-tallet (altså omkring hundrede år senere). Civilisationsbegrebet var nært forbundet med en fysiokratisk historieforståelse, som var bundet stærkt op på idéen om fremskridt og historiske stadier, og som først blev formuleret af Turgot i en tekst trykt i Duponts tidsskrift *Éphémérides*, og siden videreudviklet i Condorcets kendte *Esquisse*, som han skrev på flugt fra de revolutionære myndigheder og kort før sin død i 1794.

I Kapitel 1 fokuserer Røge på korrespondancen mellem Mirabeau den ældre og dennes bror, Jean-Antoine Mirabeau, mens sidstnævnte var guvernør på Guadeloupe. I kontrast til sine officielle skrivelser til statsadministrationen var guvernør Mirabeau stærkt kritisk overfor aspekter af plantage-systemet, som han anså for at være både ineffektivt og korrump. Lignende kritikker af manglende investering i koloniproduktion og dertilhørende følelser af forsømt og dalende loyalitet finder Røge hos Le Mercier de la Rivière. Begge dele dannede rammen for den fysiokratiske kritik af kolonisystemet og deres intervention i debatterne omkring fredsforhandlingerne i forlængelse af Syvårskrigen. Kapitel 2 fokuserer på fysiokraternes udvikling af en alternativ politik, mens kapitel 3 skifter fokus væk fra fysiokraterne for i stedet at analysere debatter og politikker i metropolens regering af kolonierne, og særligt plantageejernes interesser og forsøg på at forme denne politik, blandt andet igennem nyoprettede institutioner til dette formål. Kapitel 4 undersøger fransk kolonipolitik i Vestafrika, særligt gennem de skiftende guvernører af området, og er på mange måder bogens mest fascinerende. Her får vi et stærkt indblik i det gamle regimes *modus operandi*: Vi har ambitiøse administratorer, som igangsatte krige og produktion, mens de forsøgte at berige sig selv; vi har en autoritær kongemagt og dens ministre, som på én gang ville styre det hele og på samme tid måtte overlade alt i hænderne på ambitiøse mænd med dubiøse motiver; vi har vanvittige og utopiske eksperimenter med at bosætte fattige europæere, som uvægerligt bukkede under for sygdomme; og i det hele taget en zone, hvor det er svært at skelne pirateri fra regering, lov fra overgreb og overlagt politik fra hensynsløs opportuniste.

Kapitel 5 – bogen sidste egentlige kapitel – er kulminationen på alle de forrige og indløser bogens ambition med at fremskrive konteksten for den omskiftende revolutionære kolonipolitik. Revolutionskrigene og særligt revolutionen i Saint-Domingue (Haiti) umuliggjorde fortsættelsen af den kolonipolitik, fokuseret på trekantshandel og caribisk produktion, hvorfor der var behov for at gentænke fransk kolonipolitik (særligt efter man som et led i Den Haitianske Revolution afskaffede slaveriet i 1793/4). Kapitlet tilbyder en glimrende genlæsning af en berømt tale af Mirabeau den yngre, og påviser hvorledes han tydeligt trak på de fysiokratiske idéer udviklet igennem årtier. Kapitlet fokuserer desuden på *Société des amis des noirs*, og viser igen glimrende hvorledes dette selskabs idéer

var gennemsyret af fysiokratiske tanker om kolonier, civilisation og slaveri samt hvorledes disse idéer influerede franske debatter og kolonipolitikker ofte i opposition til folk med investerede interesser i Caribien. Blandt andet fremstår invasionen af Egypten i 1798 i et nyt og klarere lys, ligesom Napoleons kolonipolitik forklares overbevisende som en opgivelse af det kortvarige republikanske eksperiment med en fysiokratisk inspireret kolonipolitik og et forsøg på at vende tilbage til post-Syvårskrigen's koloniale projekt (dog uden den store succes). Røge diskuterer ikke Napoleons kontinentale system, men det er interessant at notere sig, hvorledes Napoleons imperiale projekt udviklede sig yderligere væk fra de oversøiske kolonier efter 1802.

Bogens konklusion er en glimrende tour de force gennem Frankrigs historie siden revolutionen fokuseret på koloniernes forfatningsmæssige status: Hvorvidt de var integreret i imperiet som provins (de republikanske 1795- og 1848-forfatninger) eller regeret gennem særlove (som under samtlige øvrige forfatninger frem til indstiftelsen af Den Fjerde Republik i 1946!).

Røges bog er ekstremt godt researchet, ekstremt velunderbygget og ekstremt informativ. Den undersøger på imponerende vis forholdet mellem "ideas, policies and practice" (s. 22) og viser på forbilledlig vis samspillet mellem politisk og sociale idéer og faktiske politikker og institutionsdannelse. Dette er en bog, som lykkes med at skabe en egentlig syntese mellem intellektuel og politisk historie. Samtidig undersøger bogen på interessant vis samspillet mellem eksperiment og konventionel politik og tager os ud af alternative veje, som måske ikke blev til noget i første omgang, men siden har været et reservoir, som fremtidige politikker og idéer har kunnet basere sig på. Der er selvfølgelig altid ting, man også kunne have gjort eller brugt mere plads på. Det ville have været interessant, om man kunne have fremskrevet de koloniserede og slavegjorte mere som aktører i egen ret, der havde indflydelse på fransk kolonipolitik (eller i det mindste nogle overvejelser i denne retning). Det havde også været interessant, om bogen havde brugt lidt plads på at diskutere afskaffelsen af slaveriet og den implicite kolonipolitik, der gjorde dette muligt. Denne afgørelse behandles på få linjer som et *fait accompli*, og det nævnes ikke med et ord, at det var under jakobinsk dominans, at slaveriets afskaffelse ratificeredes (efter Sonthonax allerede har afskaffet det lokalt som et led i den igangværende borgerkrig, og som et – dybest set vellykket – forsøg på at holde kolonien på franske hænder). Selv hvis omstændigheder gjorde netop denne beslutning opportun, og det måske er svært at se et egentligt alternativ, så er selve det faktum, at det overhovedet blev behandlet som en mulighed, vidne om et ganske andet politisk klima end det, som eksisterede blot få måneder før og igen kort tid efter. Selv hvis jakobinerne ikke havde en egentlig kolonipolitik eller bekymrede sig synderligt om dette spørgsmål (særligt pga. krigen og borgerkrigen i metropolen), så var der dog anstrøg til en anden koloniofattelse end den gængse – særligt i Robespierres formulering udtalt i en anden sammenhæng om at "hellere miste vores kolonier end vores principper (*périssent*

nos colonies plutôt qu'un prince!) samt Marats opfordring i *L'ami du peuple* af 12. december 1791 til at give våben til de tidligere slavegjorte (og ikke primært til de frie farvede) med det argument, at ethvert folk har ret til at bestemme over egen skæbne. Marat var eksplicit i forhold til, at dette var et argument for Saint-Domingues uafhængighed, og at det netop skulle være en uafhængighed under sort frem for hvidt overherredømme. Det havde med andre ord været interessant at høre mere om den mere moderate fysiokratiske position i den mere radikale fase af revolutionen, og hvordan denne kontekst påvirkede og var påvirket af det fysiokratiske koloni-program.

Bogen rejser desuden en række interessante problematikker af mere teoretisk karakter, hvoraf nogen – i kraft af bogens empiriske fokus – bliver berørt, men ikke diskuteret indgående. Der er to, som jeg finder særligt interessante, og som jeg derfor vil diskutere i det følgende.

Den første omhandler den fysiokratiske slaverikritik, som i store træk dannede fundamentet for, eller i det mindste overlappede med, den slaverikritik, man finder i *Société des amis des noirs*. Dette er også et spørgsmål om klasseforhold, race og ideologi. Selvom man også finder moralske elementer i fysiokraternes slaverikritik, var kernen økonomisk: det kan ganske enkelt ikke betale sig at have slavegjort arbejdskraft, da fri arbejdskraft er både billigere og mere effektiv. Dupont de Nemours udregning af omkostningerne ved slavegjort arbejdskraft publiceret i *Éphémérides* i 1771 er den mest berømte og danner fundamentet for abolitionisme til og med *Société des amis des noirs*. Som Røge også påpeger ved forskellige anledninger, forhindrer dette ikke fysiokrater i både at have racistiske holdninger, opportunt at nedspille slaverikritikken eller i stigende grad at tilegne sig et paterfamilistisk syn på ikke-europæere, der blev anset for at være ude af stand til at tage vare på sig selv, indtil de gradvist blev civiliserede nok. Ikke desto mindre var fysiokratisk-inspirerede abolitionister fortalere for 'fri arbejdskraft'. Eller det er så spørgsmålet. For hvad var det præcist, fysiokraterne var fortalere for? Som Røge påviser i diskussionerne af konkrete programmer, var der ikke tale om decideret fri arbejdskraft, men snarere om arbejdere som var kontraktligt forbundet til at udføre arbejdet ved en bestemt gård eller plantage, og som netop ikke var fri til at søge arbejde andetsteds. Condorcet og andre abolitionister talte i abstrakte termer om en idealtilstand, hvor små ejendomsbesiddere, dyrkede hvert deres lod. Men i praksis var det i samtlige forslag fra denne litteratur klart, at dette tidligst ville indtræffe efter en lang transitionsfase, hvor tidligere slavegjorte i Caribien eller afrikanske arbejdere i Vestafrika ville blive civiliseret ved at være landbrugsarbejdere bundet til arbejdsstedet. Der er med andre ord snarere tale om feudal-lignende forhold, som interessant nok var nærmest præcis de forhold, der blev indført i de caribiske kolonier efter slaveriets ophør i både Saint-Domingue såvel som engelske og danske besiddelser, og som af de slavegjorte blev anset for at være et meget lille fremskridt. Det kan med andre ord være lidt problematisk at betegne det fysiokratiske program som baseret på 'fri arbejdskraft' frem for

slavegjort, da der reelt var tale om en særlig form for bundet arbejdskraft. Dette vidner desuden om en potentielt dybereliggende racisme i fysiokratisk teori, der ikke blot handlede om kulturelle faktorer, men som var indbygget i selve deres økonomiske teori og idé om hvidt, koloniale overherredømme efter slaveriets afskaffelse. Som Røge påpeger et enkelt sted, var det de store agrikulturelle entreprenører – *fermiers* – der var de store helte i Quesnays økonomiske teori, og det var denne idé om, at det var kapitalstærke udviklere, som drev udviklingen og bragte civilisation, som mange fysiokrater eksporterede til en kolonial kontekst (og på trods af visse utopiske scenarier, hvor tænkere som Condorcet fremstillede det som om, alle kunne være selvejende entreprenører). Disse behøvede formelt set ikke være hvide europæere, men de facto ville dette næsten altid være tilfældet. I den forstand var det fysiokratiske program ikke så universalistisk, da der gjaldt særlige forhold mellem kolonisterne og de koloniserede, som krævede en særlig form for bunden arbejdskraft – ikke helt slaveri, men så alligevel – som det er misvisende at kalde 'fri arbejdskraft'. Sagt på en anden måde er begrebet om 'fri arbejdskraft' et ideologisk redskab, som en større gruppe af kapitalister og intellektuelle benyttede i et angreb på reaktionære plantageejere og ved at hente legitimitet fra idealer om lighed og frihed, som dog ikke stemte overens med eller kunne realiseres i den faktiske politik, som denne sprogbrug legitimerede.

En anden bredere problematik omhandler det gamle regimes stat og regeringsmåde. Røge fokuserer på den grad af dynamik og kreativitet, som var på spil i det gamle regimes politikker og administration. Det er et godt heuristisk greb, som i den grad fremlæser den dynamik, spænding og kontingens, som ellers let kan blive overset, når man taler om 'det gamle regime'. Men mens bogen viser, at der var langt mere pluralisme og debat internt og i periferien af statsapparatet, end man måske ofte antager, så viser bogen også indirekte det gamle regimes eklatante mangel på evne til at reformere sig. Manglerne og svagheden ved en stat, som baserede sig på private frem for offentlige embeder træder tydeligt frem. Embeder blev købt og besat af folk, der så dem udelukkende som platform til private forretningseventyr. De øverste dele af administrationen var dybt privat investeret i Saint-Domingue, og Røge vender flere gange tilbage til det faktum, at kolonial reform dybest set var umulig, fordi de caribiske lobbyer var for stærke, og fordi toppen af den franske stat selv havde enorme summer investeret i caribisk produktion og handel. Det gamle regime fremstår med andre ord ikke blot som en stat, der havde et problem med korrupsion. Det fremstår derimod som en stat, der byggede på korrupsion som sit definerende princip. Der var intet fælles projekt, ingen bredere legitimitet, og ingen idé om at handle med henblik på det fælles bedste eller det offentlige vel. Det var først med revolutionen og dens republikanske idealer, at det blev muligt at lægge en anden politik. Hvor Røges bog fremviser kontinuiteten i kolonial politik – som en art 'road not taken', som så alligevel blev 'taken' et halvt århundrede senere, da 'the road taken' blev spærret – fremviser den samtidig den enorme diskontinuitet mellem det gamle regime

og den revolutionære stat. Selvom der var mange gode idéer – 'gode' set fra et imperialt synspunkt, knap så 'gode' set fra de befolkninger som skulle blive underkastet årtiers vold og udbytning – under det gamle regime, var der ikke en stat, som var i stand til at implementere dem. Med andre ord: Selvom de revolutionære overtog mange idéer fra det gamle regime, således som Tocqueville proklamerede, var det først i en total forandret institutionel ramme, at de begyndte at få deres mening og kraft. Således også idéen om et 'liberalt' imperium med udvidet lokal produktion og administration, lokale eliter uddannet i metropolen, og hele fantasien om en *mission civilisatrice* baseret på arbejdskraft, der hverken var slavebunden eller fri.

Pernille Røge har skrevet en glimrende bog, som det er en fornøjelse at læse. Jeg nævner de to ovenstående pointer i forlængelse af bogens righoldige opdagelser og indsigter snarere end som indvendinger imod den. Bogen fremviser på glimrende vis forholdet mellem idéer, debatter og virkelig politik og er et bidrag til vores forståelse af det franske imperium, udviklingen i europæisk kolonipolitik, Den Franske Revolution samt de politiske og økonomiske idéers rolle heri.

NICOLAI VON EGGERS

POSTDOC

CENTRE FOR RESEARCH IN MODERN EUROPEAN PHILOSOPHY,

KINGSTON UNIVERSITY LONDON

AFDELING FOR FILOSOFI OG IDÉHISTORIE, AARHUS UNIVERSITET